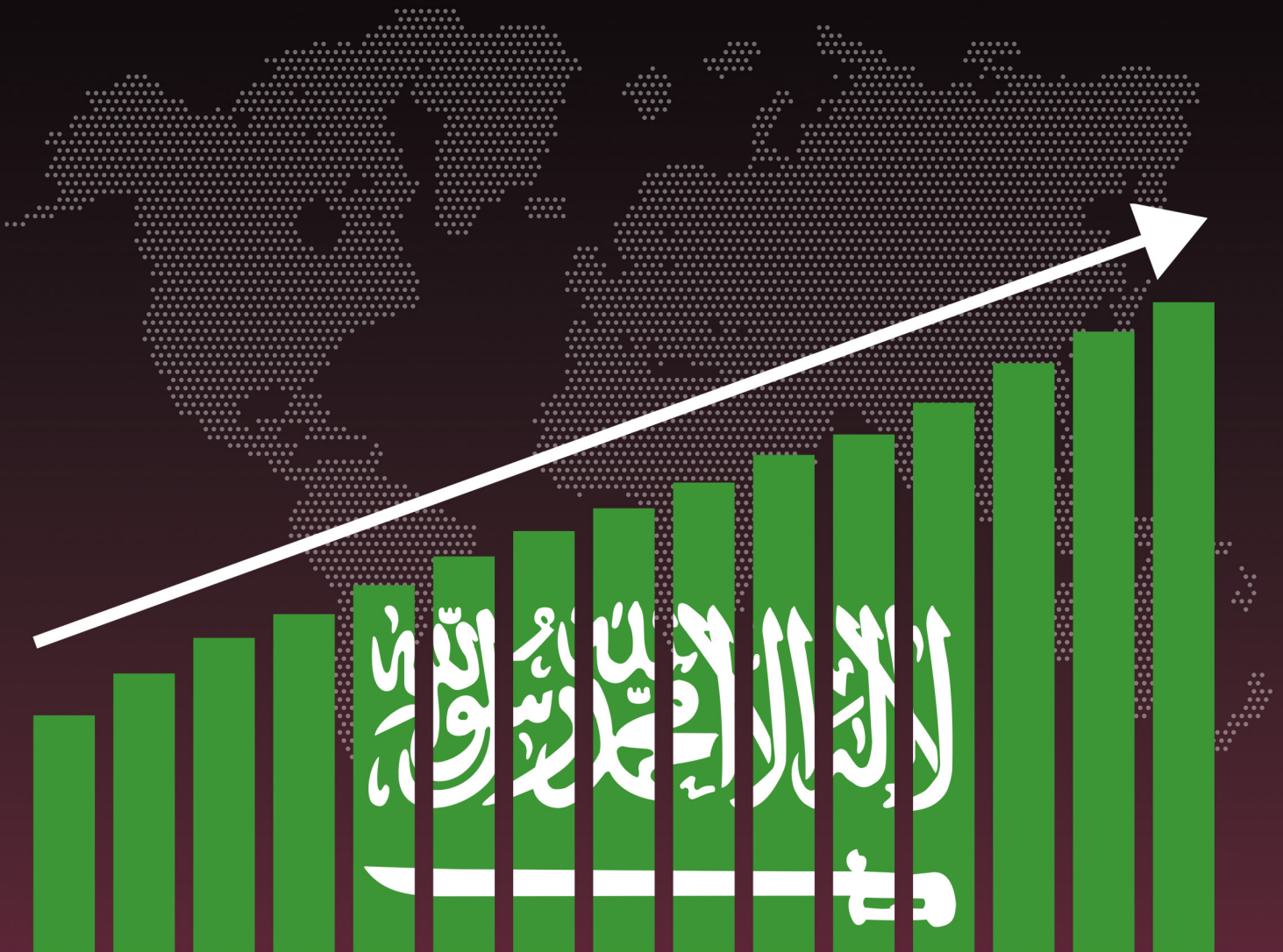

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

دیپلماسی اقتصادی عربستان

بهمن ۱۴۰۱

شناسنامه گزارش

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

عنوان:

دیپلماسی اقتصادی عربستان

مدیریت اقتصاد کلان و آینده پژوهی

تاریخ انتشار: بهمن ۱۴۰۱

واژه‌های کلیدی: عربستان، روابط تجاری، دیپلماسی اقتصادی، ساختار نهادی، توسعه صنعتی، مناطق ویژه اقتصادی، تجارت چندجانبه

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

فهرست مطالب

۵	خلاصه کاربردی
۶	درآمد
۶	نگاهی به روابط تجاری عربستان
۸	اهداف دیپلماسی اقتصادی عربستان
۱۰	ساختار نهادی دیپلماسی اقتصادی
۱۳	صنعت و توسعه صنعتی
۱۴	دیپلماسی اقتصادی عربستان: توسعه و تسهیل تجارت
۱۷	مناطق ویژه اقتصادی
۱۹	عربستان، سرمایه گذاری خارجی و دیپلماسی اقتصادی
۲۲	جمع بندی

خلاصه کاربردی

- دیپلماسی اقتصادی عربستان در پیامد طراحی و اجرای چشم انداز ۲۰۳۰ در مسیر دگرگونی قرار دارد. در قالب این چشم انداز، ارتقای موقعیت عربستان به عنوان هاب جهانی تجارت و سرمایه گذاری و کشوری برخوردار از موقعیت برتر در جهان اسلام به اهداف کلیدی دیپلماسی اقتصادی بدل شده‌اند.
- افزون بر این سند جدید توسعه صنعتی این کشور که بر پایه کاهش نقش نفت در اقتصاد این کشور و همراهی به انقلاب چهارم صنعتی طراحی شده است نیز در شکل دهی به دیپلماسی اقتصادی نقش آفرین است.
- در راستای تحقق چشم انداز ۲۰۳۰، ساختار نهادی دیپلماسی اقتصادی عربستان در سال های اخیر در راستای تمرکزگرایی و افزایش اختیارات نهادهای بوروکراتیک متحول شده است.
- شورای همکاری خلیج فارس همچنان در کانون دیپلماسی اقتصادی عربستان قرار دارد و این کشور از مسیر شورای همکاری مذاکرات آزادسازی تجاری را به پیش می برد.
- در حوزه سرمایه گذاری، عربستان کوشیده تا اصلاحات بنیادینی در راستای جذب سرمایه خارجی صورت دهد. از دیگر سو تلاش می کند تا مازاد درآمدهای نفتی را در بخش های جذاب و آینده دار زنجیره های ارزش سرمایه گذاری نماید.
- کمک های توسعه ای عربستان به عنوان بخش مهمی از دیپلماسی اقتصادی این کشور بر جهان در حال توسعه متمرکز شده و در راستای منافع ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک این کشور صورت می گیرد.

درآمد

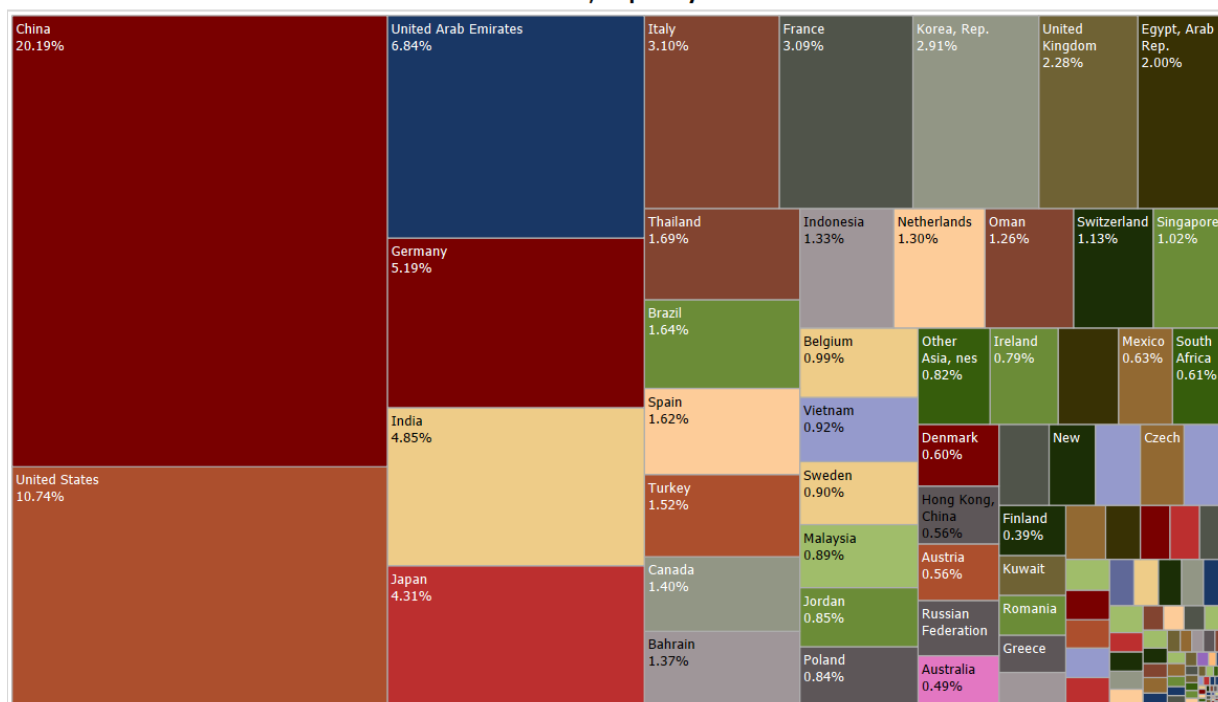
عربستان سعودی مهمترین کشور نفتی، مهمترین رقیب منطقه ای ایران و مهمترین عضو شورای همکاری خلیج فارس است. این کشور در سال های اخیر بحران جانشینی پیچیده ای را از سر گذرانده و اهداف بلندپروازانه ای برای نقش آفرینی در قرن ۲۱ در چشم انداز ۲۰۳۰ تعریف کرده است. بر مبنای چشم انداز ۲۰۳۰، عربستان دیپلماسی اقتصادی جدیدی را طراحی کرده و به تدریج در حال اجرای آن است. شناخت دیپلماسی اقتصادی عربستان به عنوان مهمترین رقیب ایران و کشوری که ممکن است در صورت فرجام یافتن مذاکرات ایران با آن، به بازاری مهم در محیط همسایگی بدل شود ضرورت دارد. در این راستا گزارش حاضر معطوف به تبیین ابعاد مختلف دیپلماسی اقتصادی عربستان است.

نگاهی به روابط تجاری عربستان

بر مبنای آمارهای ارائه شده از سوی بانک جهانی در حوزه تجارت کالایی، در سال ۲۰۲۰ مهمترین شرکای صادراتی عربستان امارات متحده عربی با سهم ۴٫۸ درصد، چین با ۴٫۴۱ درصد، هند با ۱٫۶۷ درصد، سنگاپور با ۱٫۵۵ درصد و بحرین با ۱ درصد هستند. پنج شریک اول وارداتی عربستان نیز شامل چین با سهمی بالغ بر ۲۰٫۱۹ درصد، ایالات متحده با ۱۰٫۷۴ درصد، امارات متحده عربی با ۶٫۸۴ درصد، آلمان با ۵٫۱۹ درصد و هند با ۴٫۸۵ درصد است.

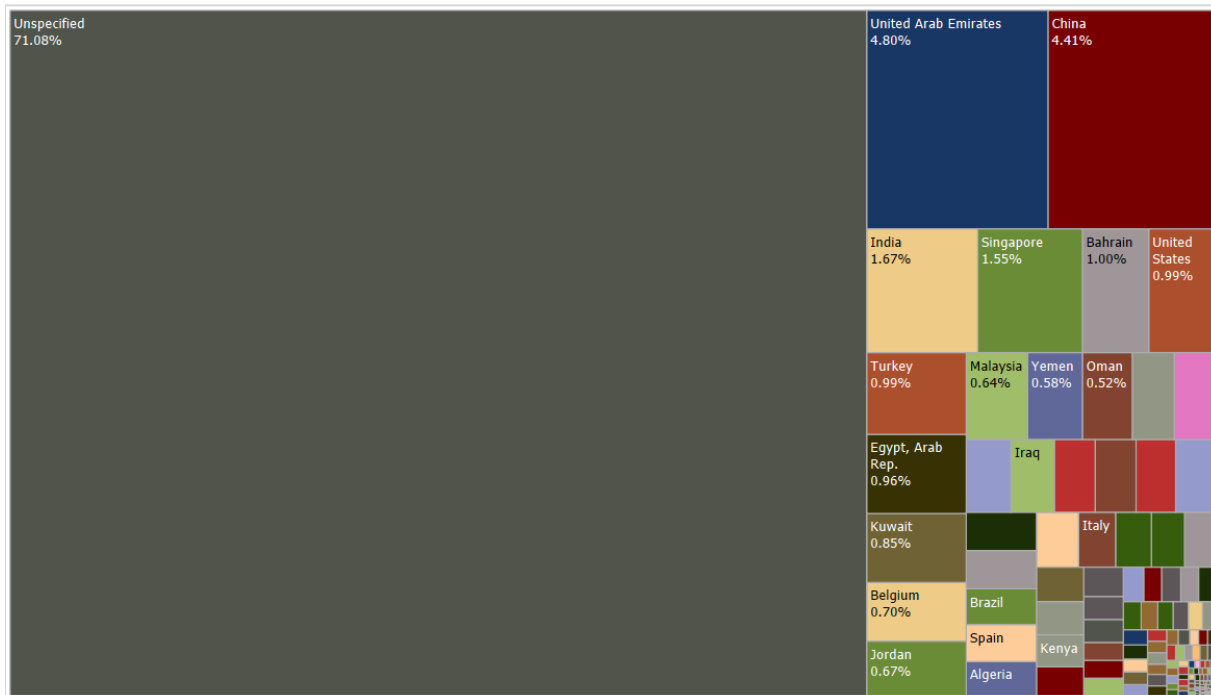
نمودار ۱-مهمترین شرکای صادراتی و وارداتی عربستان در سال ۲۰۲۰

Saudi Arabia, Import by Partner

Source: WITS World Bank <http://wits.worldbank.org>

Saudi Arabia, Export by Partner

Source: WITS World Bank <http://wits.worldbank.org>

در حوزه تجارت خدمات، عربستان سعودی واردکننده خدمات با کسری میانگین ۶۱,۰ میلیارد دلار در سال طی سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۱۹ است که در سال ۲۰۱۵ به نقطه اوج و به ۷۳,۶ میلیارد دلار رسیده است. با این حال، صادرات خدمات به طور قابل توجهی در مدت مشابه افزایش یافت و از ۱۴,۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۵ به ۲۴,۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۹ رسید. عربستان کشوری کلیدی در گردشگری مذهبی است و میلیون‌ها نفر سالانه به این کشور برای ادای حج سفر می‌کنند.

در بخش واردات، خدمات مرتبط با دولت تقریباً یک سوم واردات خدمات را تشکیل می‌دهند و پس از آن حمل‌ونقل (۲۲,۵ درصد در سال ۲۰۱۹) و مسافرت (۱۹,۲ درصد در سال ۲۰۱۹) هستند.^۱

1- <https://data.worldbank.org/country/SA>

جدول ۱- روند تحول در تجارت خدمات عربستان طی سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۱۵

(USD billion, %)

	2015	2016 ^a	2017 ^a	2018 ^a	2019 ^b
Trade balance (USD billion)	-73.6	-53.0	-60.4	-63.4	-54.4
Exports (USD billion)	14.5	17.3	18.1	20.5	24.2
	(% of total exports)				
Transport	19.7	25.4	23.7	22.0	19.6
Passenger	7.3	13.6	16.3	15.5	14.1
Freight	6.3	5.6	4.5	4.0	2.7
Other	6.2	6.3	2.9	2.4	2.7
Travel	70.0	64.3	66.5	67.2	67.8
Construction	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Insurance and pension services	2.1	1.3	0.3	0.4	0.3
Financial services	1.7	3.3	3.7	1.5	2.5
Telecommunications	1.7	1.6	1.9	5.6	6.5
Other business services	0.1	0.1	0.1	0.1	0.4
Government goods and services	4.6	4.0	3.8	3.3	2.9
Imports (USD billion)	88.0	70.3	78.6	84.0	78.7
	(% of total exports)				
Transport	22.8	23.3	20.1	18.7	22.5
Passenger	1.2	1.4	1.9	1.5	1.6
Freight	20.9	19.8	16.6	15.9	18.9
Other	0.8	2.1	1.5	1.3	1.9
Travel	22.0	23.7	22.3	19.8	19.2
Construction	5.6	7.9	7.1	7.6	9.0
Insurance and pension services	2.4	2.2	1.9	2.0	2.3
Financial services	0.9	1.3	1.9	3.0	2.4
Telecommunications	3.3	3.9	3.7	2.0	2.2
Other business services	6.2	8.9	12.0	12.4	12.7
Government goods and services	36.7	28.7	30.9	34.4	29.8

اهداف دیپلماسی اقتصادی عربستان

پادشاهی عربستان سعودی نوعی نظام سلطنتی در معنای سنتی و خاندانی آن است. پادشاه رهبر حکومت، دولت، قوه قضائیه و فرمانده کل نیروهای نظامی است. افزون بر این پادشاه در نقش نخست وزیر، ریاست شورای وزیران را بر عهده دارد که دارای وظایف اجرایی و قانونگذاری است. شورای وزیران از ۳۸ وزیر تشکیل شده است.

از سال ۲۰۱۵، بن سلمان فرزند پادشاه و ولیعهد طبق انتصاب پادشاه به عنوان معاون رییس الوزرا و بعدها به عنوان رهبر واقعی کشور قدرت را در دست گرفته است. شورای مشورتی (مجلس الشوراء) یک نهاد شبه قانونگذاری تک مجلسی است که قدرت پیشنهاد قانون، همراه با شورای وزیران را برای تصویب پادشاه دارد. شورای مشورتی متشکل از ۱۵۰ عضو است که همه آنها توسط پادشاه منصوب می شوند. این شورا از سال ۲۰۱۳، ۳۰ عضو زن را شامل می شود. احزاب سیاسی در این کشور وجود ندارد.^۱ به بیان دیگر ساختار سیاسی بسیار سنتی و سلسله مراتبی است و دیپلماسی اقتصادی در این قالب طراحی و اجرا می شود.

در قالب این ساختار سیاسی چشم انداز ۲۰۳۰ در سال ۲۰۱۶ تصویب شد و به رویکرد کلان اقتصادی

1- <https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia/Government-and-society>

عربستان شکل داد. این سند همچنان مبنای سیاست‌گذاری‌های کلان دیپلماسی اقتصادی عربستان است. این سند در واقع یک طرح استراتژیک بلندپروازانه است که برای مدرن‌سازی و تنوع بخشیدن به اقتصاد عربستان، عمدتاً از طریق کاهش وابستگی به نفت، توسعه منابع درآمدی جایگزین و افزایش مشارکت بخش خصوصی در اقتصاد طراحی شده است. افزون بر این بهبود کارآمدی نهاد دولت و تبدیل جامعه سعودی به جامعه مدرن و فراگیرتر از دیگر اهداف این چشم‌انداز است. این طرح کلان دارای سه رکن اصلی است:

۱- ارتقای جایگاه عربستان سعودی به عنوان "قلب جهان عرب و اسلام"

۲- تبدیل شدن به یک کانون جهانی جذب سرمایه و سرمایه‌گذاری

۳- تبدیل شدن به هابی که آسیا، اروپا و آفریقا را به هم متصل می‌کند^۱

این طرح اهداف و برنامه‌های قابل‌سنجش مشخصی را تعیین می‌کند که تا سال ۲۰۳۰ این کشور باید به آنها دست یابد. در حوزه اقتصادی که در کانون این طرح قرار دارد، ابتکارات متعددی تعریف شده است:

- ایجاد مشاغل بیشتر در بخش خصوصی برای اتباع سعودی

- افزایش مشارکت زنان در نیروی کار

- حمایت از شرکت‌های کوچک و متوسط

- افزایش سرمایه‌گذاری در بخش‌های غیر نفتی مانند انرژی‌های تجدیدپذیر، صنایع پیشرفته،

گردشگری، اوقات فراغت، خرده‌فروشی، اقتصاد دیجیتال و خدمات مالی

- افزایش محتوای داخلی در تولیدات صنعتی

- خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی و خدمات دولتی (مانند بهداشت، آموزش، و مسکن)

- مقررات زدایی از بازار انرژی

- کاهش یارانه انرژی^۲

افزون بر این در قالب استراتژی کلان موسوم به چشم‌انداز ۲۰۳۰، بهبود فضای کسب و کار برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی، از جمله از طریق اعمال دقیق مقررات تجاری بین‌المللی، تسهیل تجارت، ساده‌سازی رویه‌های گمرکی و ایجاد مناطق ویژه برای فعالیت‌های لجستیکی، گردشگری و صنعتی و مالی نیز در اولویت قرار گرفته‌اند.

با توجه به جهت‌گیری کلی سیاست تجاری عربستان سعودی، جنبه‌های برجسته سیاست‌های تجاری و اقتصادی اخیر پادشاهی، از جمله ساده‌سازی رویه‌های گمرکی، سطح پایین تعرفه‌های وارداتی، حذف محدودیت‌های سرمایه‌گذاری خارجی و معرفی ابزارهای سیاستی جدید برای ارتقای صادرات، نشان می‌دهد

1- <https://www.vision2030.gov.sa/v2030/leadership-message/>

2- <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13530194.2018.1500269?journalCode=cbjm20>

که باز بودن برای تجارت بین‌المللی و سرمایه‌گذاری خارجی از نظر حکومت نقش اساسی در تحول اقتصادی این کشور در افق ۲۰۳۰ ایفا می‌کند.

اهداف سیاست تجاری عربستان در راستای چشم‌انداز ۲۰۳۰ تعریف شده‌اند. بر این اساس، به حداکثر رساندن سهم پادشاهی در تجارت بین‌المللی به منظور تقویت اقتصاد ملی مهمترین هدف محسوب می‌شود. این کشور به دنبال دستیابی به این هدف از طریق افزایش دسترسی به بازارهای بین‌المللی برای صادرات کالاها و خدمات غیرنفتی و حمایت از کالاها و خدمات ملی در برابر اقدامات تجاری ناعادلانه در خارج از کشور است. افزون بر این حمایت از مشارکت بیشتر بخش خصوصی در تجارت خارجی نیز از اهداف کلیدی در افق ۲۰۳۰ است.

ساختار نهادی دیپلماسی اقتصادی

عربستان در راستای تحقق چشم‌انداز ۲۰۳۰ تغییراتی در ساختار نهادی دیپلماسی اقتصادی خود ایجاد کرده است. در این راستا ساختار جدید پایش جذب سرمایه خارجی ایجاد شده است. افزون بر این تغییر ساختار وزارت نیرو، صنعت و منابع معدنی به وزارت نیرو و وزارت صنعت و منابع معدنی؛ تبدیل سازمان سرمایه‌گذاری عمومی عربستان سعودی به وزارت سرمایه‌گذاری و ایجاد اداره کل حفاظت از مالکیت معنوی را می‌توان به عنوان نمونه‌های دیگر ذکر کرد.^۱

اشاره شد که در سال‌های اخیر، تغییرات قابل توجهی در چارچوب نهادی تدوین و اجرای سیاست تجاری عربستان سعودی رخ داد. در این راستا اداره تجارت خارجی (GAFT) در ژانویه ۲۰۱۹ به عنوان یک نهاد عمومی جداگانه تأسیس شد تا کلیه مسئولیت‌های مربوط به تجارت خارجی را که پیش از این توسط وزارت بازرگانی انجام می‌شد بر عهده بگیرد. این نهاد در حال حاضر مسئول تمام امور مربوط به سیاست تجاری، از جمله مذاکره در مورد توافقنامه‌های تجاری بین‌المللی، اطمینان از پایبندی عربستان سعودی به تعهدات خود در سازمان تجارت جهانی و نمایندگی پادشاهی در سازمان تجارت جهانی و سایر سازمان‌های اقتصادی بین‌المللی است. در تدوین سیاست تجاری، نهاد تجارت خارجی با وزارتخانه‌ها و آژانس‌های مربوطه هماهنگ می‌شود.

هیئت مدیره GAFT به ریاست وزیر بازرگانی و شامل نمایندگان از وزارت امور خارجه، وزارت سرمایه‌گذاری؛ وزارت حمل و نقل؛ وزارت دارایی؛ وزارت محیط زیست، آب و کشاورزی؛ وزارت نیرو؛ وزارت صنعت و منابع معدنی؛ وزارت اقتصاد و برنامه ریزی و سازمان غذا و داروی عربستان است. GAFT تیم مذاکره کننده سعودی را در مذاکرات تجارت خارجی، از جمله موضوعات مرتبط با سازمان تجارت جهانی، رهبری می‌کند. این

1- <https://www.policyforum.net/tackling-saudi-arabias-economic-diplomacy-challenges/>

تیم متشکل از روسای تیم‌های مذاکره‌کننده فنی در حوزه‌های کالا، خدمات، سرمایه‌گذاری، قواعد مبدا، تجارت الکترونیک، مقررات عمومی، حقوق مالکیت معنوی و خرید دولتی است.^۱

نهاد تازه تاسیس اداره کل تجارت خارجی در حال بررسی و تدوین سیاست‌های جدید در حوزه تجارت خارجی است و در این راستا با بخش خصوصی ارتباطی تنگاتنگ دارد. به بیانی دقیق‌تر این نهاد وظایف ذیل را در راستای توسعه روابط تجاری عربستان بر عهده دارد:

۱- تدوین خط مشی‌ها، راهبردها، طرح‌ها و برنامه‌های مرتبط با حوزه وظایف خود با هماهنگی مراجع ذیربط و انجام اقدامات لازم در این خصوص.

۲- نمایندگی پادشاهی در سازمان تجارت جهانی (WTO) و انجام وظایف مرتبط از جمله شرکت در مذاکرات دوجانبه با کشورهایی که به دنبال پیوستن به WTO هستند، با هماهنگی با نهادهای دولتی ذیصلاح،

پیگیری اجرای تعهدات عربستان سعودی به سازمان تجارت جهانی،

پیگیری اجرای تعهدات کشورهای عضو در قبال سازمان تجارت جهانی،

هماهنگی بین نهادهای مختلف عربستان در حوزه مسائل تجارت بین‌المللی، پیگیری پرونده‌های حل و فصل اختلافات تجاری مربوط به عربستان در سازمان تجارت جهانی، هماهنگ کردن مواضع با کشورهای همسو در سازمان تجارت جهانی

۳- نظارت بر وظایف تیم مذاکره‌کننده عربستان سعودی و تیم‌های فنی آن و هماهنگی و تأیید پیشنهادات، مواضع مذاکره و موضوعات مرتبط با سازمان تجارت جهانی (WTO)، موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد و موافقت‌نامه‌های دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی.

۴- فراهم آوردن امکان دسترسی صادرات عربستان سعودی به بازارهای خارجی، گشودن بازارهای جدید برای عربستان سعودی و و حل و فصل چالش‌هایی که سیاست تجاری عربستان در محیط بین‌المللی با آن مواجه است، در هماهنگی با نهادهای دولتی مربوطه.

۵- انجام مأموریت‌ها و مسئولیت‌های مربوط به اقدامات جبرانی و دفاع از منافع عربستان سعودی در سطح محلی و بین‌المللی در این حوزه‌ها

۶- ارائه پیشنهادات در زمینه تعرفه‌های گمرکی و ارجاع آن به مرجع ذیصلاح جهت انجام اقدامات لازم در این خصوص.

۷- مدیریت روابط بین‌المللی عربستان سعودی در زمینه تجارت خارجی با هماهنگی مقامات ذیربط.

۸- نظارت بر رایزنان تجاری

۹- نظارت بر شوراهاى تجارى مشترك با ساير كشورها.
 ۱۰- افزايش آگاهى بخش هاى دولتى و خصوصى در مورد تعهدات عربستان سعودى در تجارت خارجى و همچنين به روز رسانى ها و تحولات مربوطه.
 ۱۱- نمايندگى عربستان سعودى در سازمان ها و مجامع منطقه اى و بين المللى مرتبط با امور تجارت خارجى

۱۲- برگزارى همایش ها، سمینارها و نشست ها در حوزه های مربوط به وظایف GAFT
 ۱۳- تهیه مطالعات، تحقیقات و گزارش‌ها، ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی مرتبط با حوزه کاری GAFT و تبادل اطلاعات با نهادهای داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی از جمله مطالعه و تحلیل تأثیر اقتصادی فرصت‌های انعقاد موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد با کشورهای و بلوک‌های اقتصادی با هماهنگی با مراجع ذیربط و ارائه آنها به دستگاه‌های ذیربط.
 ۱۴- پیشنهاد پیش نویس قوانین و مقررات مربوط به وظایف GAFT و اصلاح آنها طبق رویه‌های قانونی این نهاد. استراتژی تجاری عربستان را به صورت ذیل ترسیم کرده است:

"اداره تجارت خارجى در راستای چشم انداز ۲۰۳۰، در تلاش است تا تجارت خارجى عربستان سعودى را در جهت تسهیل دسترسى صادرکنندگان به بازارهاى خارجى سوق دهد. گشودن بازارهاى جدید برای محصولات ملی، توسعه قابلیت‌ها در تجارت خارجى با همکاری بخش‌هاى دولتى و خصوصى و به حداکثر رساندن نقش بخش خصوصى به عنوان یک شریک اساسى در جهت تقویت این مشارکت و توسعه قابلیت‌ها در دستور کار این نهاد قرار دارد. در این راستا سه هدف استراتژیک برای سیاست تجارى عربستان تعریف شده است: ۱- گشودن بازارهاى جدید به روی صادرات عربستان ۲- تقویت تولیدات داخلی از طریق سیاست های تجارى متناسب ۳- توسعه قابلیت شرکت ها برای تجارت خارجى"

تشکیل سازمان توسعه صادرات عربستان به عنوان یک نهاد مستقل ملی یکی دیگر از تحولات مهم در ساختار نهادی دیپلماسی اقتصادی این کشور است. این نهاد از سه طریق به تنوع بخشی به صادرات عربستان کمک می کند:

- ۱- کمک به افزایش آمادگی صادراتی شرکت های کوچک و متوسط
 - ۲- ایجاد فرصت برای کسب و کارهایی که آمادگی صادرات کالا یا خدمات دارند
 - ۳- افزایش کارآمدی اکوسیستم تجاری و تسهیل دسترسی به بازارهای بین المللی
- نهاد توسعه صادرات عربستان کمک های اداری، فنی و مشاوره ای برای بازاریابی صادرات و جذب سرمایه

گذاران خارجی ارائه می‌کند. همچنین با نمایندگان تجاری خارج از کشور و اتاق‌های بازرگانی برای شناسایی بهترین شیوه‌های صادراتی، ایجاد فرصت‌های جدید برای صادرکنندگان و بهبود فضای صادراتی همکاری می‌کند.^۱ بخش خصوصی با ارائه ورودی‌ها و بازخوردها، مستقیماً به GAFT یا از طریق شورای اتاق‌های عربستان که شامل ۲۸ اتاق بازرگانی و صنعت است، به نمایندگی از بخش‌ها و مناطق مختلف در سراسر کشور، در تدوین سیاست تجاری مشارکت می‌کند.

صنعت و توسعه صنعتی

از منظر دولت عربستان، یک بخش تولیدی پویا، رقابتی، پایدار و صادرات محور برای تحقق چشم‌انداز ۲۰۳۰ به عنوان محرک اصلی برای جذب سرمایه خارجی، توسعه نوآوری، ایجاد مشاغل با کیفیت بالاتر و صادرات غیرنفتی ضروری است. در این راستا، برنامه ملی توسعه صنعتی به عنوان یکی از ارکان تحقق چشم‌انداز ۲۰۳۰ در ۲۰۱۹ تصویب شد.^۲

در قالب این سند "موج دوم توسعه صنعتی" یا "موج دوم رشد" صنعتی این کشور باید همراستا با چشم‌انداز ۲۰۳۰ شکل گیرد. در قالب این سند رشد صنعتی باید بر مجموعه‌ای متنوع از بخش‌هایی متمرکز شود که دارای مزیت رقابتی پایدارند، بخش خصوصی باید روند رشد را رهبری کند و دولت نقش توانمندساز و ظرفیت‌ساز را ایفا نماید، رشد صنعتی باید منافع اجتماعی-اقتصادی روشنی را از نظر سهم آن در تولید ناخالص داخلی و اشتغال ایجاد کند. در این راستا سیاست صنعتی جدید با تمرکز بر ۹ بخش تدوین شده است:

۱- تجهیزات و ماشین‌آلات

۲- منابع انرژی تجدیدپذیر؛

۳- تولید دارو؛

۴- لوازم پزشکی؛

۵- بخش خودرو؛

۶- صنایع مرتبط با نفت و گاز؛

۷- فرآوری مواد غذایی؛

۸- صنعت هوانوردی؛

۹- صنایع نظامی^۳

1- <https://www.saudiexports.gov.sa/en/eservices/FND>

2- <https://www.arabianbusiness.com/gcc/saudi-arabia/saudi-arabia-industries/saudi-arabia-launches-new-industrial-strategy-exports-to-reach-148-billion#:~:text=The%20new%20industrial%20strategy%20is,investment%20opportunities%20worth%20SAR1%20trillion.>

3- <https://www.vision2030.gov.sa/v2030/vrps/nidlp/>

علاوه بر این، عربستان سعودی به منظور استفاده از موقعیت جغرافیایی کشور و تبدیل آن به یک هاب لجستیکی منطقه‌ای، در نظر دارد زیرساخت‌های حمل و نقل خود را در داخل و اتصالات با محیط همسایگی را از طریق مشارکت عمومی و خصوصی تکمیل و بهبود بخشد. در چشم‌انداز ۲۰۳۰ اولویت اصلی تقویت و گسترش ارتباط متقابل و یکپارچگی اقتصادی کشور با سایر کشورهای شورای همکاری خلیج فارس (GCC) با تکمیل اجرای بازار مشترک شورای همکاری خلیج فارس، یکپارچه کردن گمرکات و سایر سیاست‌های اقتصادی و اتصال شبکه‌های راه‌آهن و راه‌کشورهای خلیج فارس است.^۱

از همین رو عربستان سعودی در حال انجام پروژه‌های عظیم زیرساختی است، نماد این پروژه‌ها ایجاد شهر جدید NEOM که در واقع یک منطقه ویژه اقتصادی با سرمایه‌گذاری ۵۰۰ میلیارد دلاری است می‌باشد. این شهر به عنوان یک شهر پست مدرن و قرن بیست و یکمی در حال ساخت است و نماد تلاش‌های این کشور برای تبدیل شدن به یک قدرت اقتصادی غیرنفتی به شمار می‌آید. تامین مالی پروژه‌های بزرگ و سایر برنامه‌های چشم‌انداز ۲۰۳۰ از طریق صندوق سرمایه‌گذاری عمومی (PIF) و صندوق ثروت دولتی کشور مدیریت می‌شود.^۲

افزون بر این برنامه توسعه بخش مالی (FSDP)، که بخشی از چشم‌انداز ۲۰۳۰ است، با هدف شکل‌دهی به یک بخش مالی قوی، مبتکر و باثبات، قادر به حمایت از رشد بخش خصوصی از طریق وام‌دهی، خدمات جدید، و بازار سرمایه پیشرفته و در عین حال امکان‌پذیری برنامه ریزی مالی در جامعه تعریف شده است. در بخش بانکی، بانک مرکزی چارچوب نظارتی را در حوزه‌های حاکمیتی و شفافیت مانند قانون جدید مبارزه با پولشویی و مقررات احتیاطی توسعه داده است. چارچوب‌های تداوم کسب‌وکار و امنیت سایبری و آیین‌نامه رفتار و اخلاق کاری در مؤسسات مالی تدوین شده است.^۳

دیپلماسی اقتصادی عربستان: توسعه و تسهیل تجارت

عربستان در راستای پیشبرد دیپلماسی اقتصادی خود در سال‌های اخیر کوشیده تا ساختارهای سخت و نرم تسهیل‌کننده تجارت خارجی را توسعه بخشد. این کشور در حوزه رویه‌های گمرکی در سال‌های اخیر اصلاحات مهمی را صورت داده است، به گونه‌ای که جایگاه آن در شاخص تجارت فرامرزی به عنوان یکی از شاخص‌های کلیدی گزارش فضای کسب و کار بانک جهانی از رتبه ۱۵۰ در سال ۲۰۱۶ به رتبه ۸۶ در سال ۲۰۲۰ ارتقا یافته است.^۴

1- <https://mot.gov.sa/en/AboutUs/Pages/Logisticsplatform.aspx#:~:text=Saudi%20Arabia's%20insistence%20to%20become,the%20population%20in%20this%20area.>

2- <https://www.pif.gov.sa/>

3- <https://www.vision2030.gov.sa/v2030/vrps/fsdp/#:~:text=The%20Financial%20Sector%20Development%20Program,stimulate%20savings%2C%20finances%20and%20investments.>

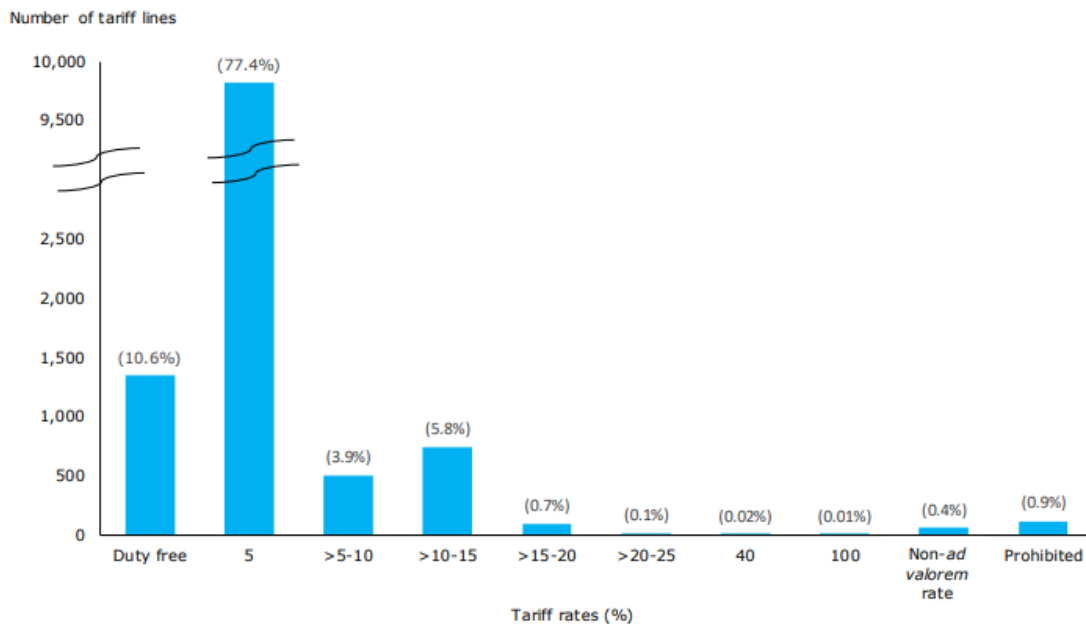
4- <https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment>

در این دوره به ویژه زمان و هزینه واردات به عربستان سعودی و صادرات از این کشور نسبت به میانگین منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا کمتر شده است که تحولی قابل توجه نسبت به گذشته در رویه های گمرکی عربستان محسوب می شود.

در سطح کلان از زمان اجرایی شدن اتحادیه گمرکی شورای همکاری خلیج فارس در سال ۲۰۰۳ رویه های گمرکی میان کشورهای عضو شورای همکاری از جمله عربستان سعودی یکسان بوده است. البته هر کشوری ممکن است فهرست خود را از محصولات ممنوعه و محدودیت های وارداتی تعیین کند، اما اعضا در حال ایجاد یک لیست مشترک از محصولات ممنوعه یا محدودیت های وارداتی اند.

به لحاظ اعمال تعرفه ها بر واردات، عربستان به عنوان عضو سازمان تجارت جهانی و عضوی از موافقتنامه تجارت آزاد کشورهای شورای همکاری خلیج فارس در قالب قواعد این نهادها نرخ های تعرفه را اعمال می نماید. نمودار ذیل میزان تعرفه اعمالی این کشور بر گروه های کالایی مختلف را نشان می دهد.

نمودار ۲- توزیع نرخ های تعرفه در ۲۰۲۰

Note: Percentages in parentheses denote the share of total lines. The 2020 tariff schedule consists of 12,690 tariff lines.

Source: WTO Secretariat calculations, based on data provided by the authorities.

منبع: سازمان تجارت جهانی

تعرفه های ترجیحی به کشورهای اعطای می شود که عربستان سعودی با آنها موافقت نامه تجارت آزاد دارد. به استثنای واردات الکل، گوشت خوک و محصولات مرتبط با گوشت خوک که به دلایل مذهبی ممنوع شده اند، واردات از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس و اعضای منطقه آزاد پان عرب بدون

عوارض گمرکی صورت می‌گیرد. بعلاوه عربستان سعودی از صادرات کشورهای توسعه نیافته به بازار این کشور عوارضی دریافت نمی‌کند.^۱

یکی دیگر از اقداماتی که در سال‌های اخیر و در راستای توسعه اقتصاد غیرنفتی در دیپلماسی اقتصادی عربستان مورد توجه قرار گرفته است ارائه مشوق‌ها و حمایت‌های صادراتی است. در این راستا بانک صادرات و واردات عربستان (EXIM) توسط شورای وزیران در سال ۲۰۱۹ ایجاد شد و در سال ۲۰۲۰ با سرمایه ۳۰ میلیارد ریال سعودی برای تقویت صادرات و حمایت از پروژه‌های صنعتی و معدنی عملیاتی شد. در فوریه ۲۰۲۰، هیئت وزیران آیین‌نامه EXIM بانک را تصویب کرد. در قالب این آیین‌نامه اهداف بانک به صورت ذیل دسته‌بندی شده‌اند:

۱- توسعه صادرات عربستان سعودی همراه با تنوع و رقابت‌پذیری آنها

۲- تامین مالی صادرات، ارائه ضمانت‌های صادراتی، ارائه خدمات بیمه اعتباری بر مبنای نرخ‌های تجاری؛

۳- افزایش اعتماد به صادرات عربستان سعودی، حمایت از نفوذ آنها به بازارهای جدید و کاهش ریسک عدم پرداخت

۴- تسهیلات اعتبار صادراتی^۲

یکی دیگر از اقدامات دیپلماسی اقتصادی عربستان در راستای توسعه تجارت این کشور با جهان خارج، برنامه صادرات عربستان سعودی (SEP) است که هدف آن تنوع بخشیدن به صادرات غیرنفتی از طریق تأمین مالی برای صادرکنندگان یا واردکنندگان سعودی کالاهای غیرنفتی است. برنامه صادرات عربستان سعودی معاملات تجاری را از طریق بانک‌های داخلی و خارجی تسهیل می‌کند و ارزیابی و طبقه‌بندی خود را از ریسک سیاسی و تجاری بازارها ارائه می‌دهد. تامین مالی ارائه شده توسط برنامه صادرات سعودی شامل امور مالی و خدمات بیمه اعتباری است. برنامه صادرات عربستان ممکن است تا ۱۰۰٪ ارزش معامله را تسهیلات مالی ارائه کند. حداکثر دوره بازپرداخت تسهیلات برای کالاهای مصرفی و مواد اولیه دو سال، برای کالاهای مصرفی بادوام و نیمه سرمایه‌ای هفت سال و برای کالاهای سرمایه‌ای و بادوام یا سایر طرح‌های بلندمدت ۱۵ سال است. علاوه بر برنامه صادرات عربستان، شرکت اسلامی برای بیمه سرمایه‌گذاری و اعتبار صادراتی (ICIEC) خدمات بیمه اعتبار صادراتی را به کشورهای عضو از جمله عربستان ارائه می‌دهد.

1- <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/saudi-arabia-import-tariffs>

2- <https://saudiexim.gov.sa/en>

مناطق ویژه اقتصادی^۱

ایجاد مناطق ویژه اقتصادی یکی از مولفه‌های کلیدی چشم‌انداز ۲۰۳۰ و برنامه توسعه صنعتی و لجستیک ملی عربستان است. مناطق ویژه اقتصادی بخشی از تلاش‌های عربستان سعودی برای جذب سرمایه خارجی و تنوع بخشیدن به اقتصاد نفتی را تشکیل می‌دهند. SEZ های آینده‌نگر در عربستان سعودی، انگیزه‌هایی را در مکان‌های رقابتی برای بخش‌های "امیدبخش"، به ویژه فناوری اطلاعات و ارتباطات، گردشگری و خدمات مالی فراهم می‌کنند. SEZ ها همچنین از شرکت‌های چند ملیتی در طیف گسترده‌ای از فعالیت‌ها از جمله انبارداری و تکمیل، مدیریت موجودی، نگهداری و تعمیرات، مرحله بندی، آزمایش و مونتاژ پشتیبانی می‌کنند.

عربستان، دیپلماسی اقتصادی و نظام تجارت چندجانبه

در حوزه تعاملات تجاری بین‌المللی، عربستان همانگونه که اشاره شد همواره عضوی از نظام تجارت چندجانبه بوده و در راستای تقویت آن کوشیده است. جالب آنکه از آن زمان تا کنون تنها ۲ شکایت از سیاست‌های تجاری این کشور صورت گرفته و این کشور شکایتی به رکن استیناف سازمان ارائه نکرده است، اما در فرایند بررسی ۴۹ شکایت به عنوان طرف ثالث حضور داشته است.^۲

فراتر از نظام تجارت چندجانبه، توافقات تجاری با شورای همکاری خلیج فارس در کانون دیپلماسی اقتصادی این کشور قرار دارد. عربستان سعودی یکی از شش عضو شورای همکاری خلیج فارس است، اتحادیه‌ای سیاسی و اقتصادی که در ۱۹۸۱ ایجاد شد. تقویت روابط بین کشورهای عضو در تمامی زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی؛ تدوین مقررات مشترک در حوزه‌های مختلف از جمله تجارت، صنعت، سرمایه‌گذاری، مالی و ارتباطات؛ و تقویت پیشرفت علمی و فنی و تشویق همکاری با بخش خصوصی از اهداف کلیدی این شورا به شمار می‌آیند.^۳

اساس یکپارچگی اقتصادی میان کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، موافقتنامه اقتصادی ۱۹۸۱ است که خواستار ایجاد منطقه تجارت آزاد به عنوان اولین گام برای شکل دهی به یکپارچگی شده بود. منطقه تجارت آزاد شورای همکاری خلیج فارس در سال ۱۹۸۳ تأسیس شد و کالاهای مبدأ شورای همکاری خلیج فارس از تعرفه گمرکی بین کشورهای عضو معاف شدند. موافقتنامه اقتصادی در دسامبر ۲۰۰۱ به طور جامع بازنگری شد و ایجاد اتحادیه گمرکی را تا سال ۲۰۰۳ به عنوان هدف تعیین کرد.

عربستان سعودی و سایر کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس، قانون گمرک مشترک شورای

1- special economic zone (SEZ)

2- https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/ds567apl_30jul20_e.htm

3- <https://www.gcc-sg.org/en-us/AboutGCC/Pages/StartingPointsAndGoals.aspx>

همکاری خلیج فارس را در ۱ ژانویه ۲۰۰۳ اجرا کردند. بر اساس این قانون، تعرفه مشترک خارجی (CET) با نرخ‌های ۰٪ و ۵٪ برای اکثر خطوط تعرفه‌ای از آن زمان اعمال شده است. اجرای اتحادیه گمرکی مستلزم یک دوره انتقالی برای کشورهای عضو بود تا رویه‌های لازم را اتخاذ کنند.

سرانجام اتحادیه کامل گمرکی شورای همکاری خلیج فارس در ۱ ژانویه ۲۰۱۵ با رویه‌های یکپارچه گمرکی و اصل پنجره واحد برای واردات کالاهای خارجی در تمام کشورهای شورای همکاری خلیج فارس عملیاتی شد. با وجود این برخی از تفاوت‌ها در اجرای اتحادیه گمرکی باقی می‌ماند، زیرا هر عضو شورای همکاری خلیج فارس حق دارد فهرستی از کالاهای ممنوعه را اعلام نماید. وارداتی که در برخی از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس ممنوع و در برخی دیگر مجاز است، قابل ترانزیت از طریق این کشورها نیست. علاوه بر این، کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس به حفظ نقاط بازرسی گمرکی، برای اهداف امنیتی و دیگر اهداف (مانند گردآوری آمار، جلوگیری از دزدی دریایی و تجاری) ادامه می‌دهند.

افزون بر اتحادیه گمرکی، بازار مشترک خلیج فارس (GCM) در ژانویه ۲۰۰۸ عملیاتی شد. هدف کلیدی این بازار دستیابی به شرایط و فرصت‌های برابر برای بین‌شهروندان کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس در ۱۰ زمینه اقتصادی، از جمله آزادی مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری و مالی است. تکمیل فرایند بازار مشترک شورای همکاری خلیج فارس همچنان در حال انجام است. تکمیل بازار مشترک، رفتار برابر با شهروندان شورای همکاری خلیج فارس (حدود ۵۶ میلیون نفر) در هر کشور عضو، احترام به آزادی رفت و آمد، کار، سکونت و مالکیت املاک و مستغلات؛ حرکت آزاد سرمایه؛ و یکپارچگی مالی و پولی هنوز به عنوان اهداف این شورا محسوب می‌شوند که کاملاً اجرایی نشده‌اند.^۱ افزون بر این تشکیل اتحادیه پولی علیرغم آنکه پیشرفت‌های مهمی داشته است، اما هنوز کامل نشده است.^۲

در حوزه تعاملات تجاری بین‌المللی عربستان در قالب شورای همکاری خلیج فارس تا کنون با سنگاپور و انجمن تجارت آزاد اروپا موافقتنامه تجارت آزاد امضا کرده است. افزون بر این در دو دهه اخیر در قالب شورای همکاری خلیج فارس، عربستان با چندین کشور و بلوک تجاری برای توافقنامه تجارت آزاد از جمله استرالیا، چین، اتحادیه اروپا، هند، ژاپن، جمهوری کره، مرکوسور، نیوزیلند، پاکستان و ترکیه وارد مذاکره شده است، اما هیچ یک از این مذاکرات هنوز فرجام نیافته است. تنها مذاکرات با چین^۳ و کره جنوبی^۴ در حال انجام است و سایر مذاکرات متوقف شده است.

1- <https://www.gcc-sg.org/en-us/CooperationAndAchievements/Projects/SharedGulfMarket/Pages/Home.aspx>

2- <https://www.cambridge.org/core/books/abs/gulf-cooperation-council/gcc-common-market/B1996D8EB5643CC9E7F5F5A4487EDDEF>

3- <https://www.dfat.gov.au/trade-and-investment/australia-gulf-cooperation-council-gcc-fta>

4- <https://www.efta.int/free-trade/free-trade-agreements/gcc>

5- <http://fta.mofcom.gov.cn/topic/engcc.shtml>

6- <https://aric.adb.org/fta/korea-gulf-cooperation-council-free-trade-agreement>

عربستان سعودی یکی از اعضای منطقه آزاد تجاری پان عربی (PAFTA) و مسئول اجرای این توافق است که به عنوان منطقه تجارت آزاد بزرگ عرب نیز شناخته می‌شود و در سال ۱۹۹۸ تحت نظارت اتحادیه عرب تأسیس شد.^۱ از ابتدای ژانویه ۲۰۰۵، اکثر موانع تعرفه ای و غیر تعرفه ای در میان اعضای PAFTA، به استثنای برخی از محصولات (عمدتاً کالاهای کشاورزی) که از آزادسازی خارج شده بودند، حذف شد. معاهده PAFTA توسط عربستان سعودی به سازمان تجارت جهانی ابلاغ شد.^۲

عربستان، سرمایه گذاری خارجی و دیپلماسی اقتصادی

در حوزه جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی نیز عربستان در سال های اخیر تحولات مهمی به خود دیده است. یکی از اهداف کلیدی چشم انداز ۲۰۳۰، ترویج و تسهیل سرمایه گذاری خارجی و افزایش سهم آن در تولید ناخالص داخلی از ۳٫۸ درصد در ۲۰۲۱ به ۵٫۷ درصد در ۲۰۳۰ است. میزان سرمایه گذاری مستقیم خارجی به طور متوسط ۵/۲ میلیارد دلار در سال طی سال های ۱۹-۲۰۱۵ بوده است. این رقم طی سال های ۲۰۰۵ تا ۲۰۰۷ سالانه ۱۸٫۲ میلیارد دلار بوده است. مجموع سرمایه گذاری مستقیم خارجی در عربستان تا سال ۲۰۱۹ به ۲۳۶ میلیارد دلار رسید. در سال های اخیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی در عربستان رو به کاهش بوده است.^۳

افزایش سرمایه گذاری خصوصی، چه خارجی و چه داخلی، یکی از بخش های کلیدی استراتژی کلان عربستان سعودی برای تنوع بخشی به اقتصاد، ایجاد اشتغال و دستیابی به توسعه پایدار است. یکی از اهداف کلیدی چشم انداز ۲۰۳۰ افزایش سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشور از ۳٫۸ درصد تولید ناخالص داخلی در ۲۰۲۱ به ۵٫۷ درصد در ۲۰۳۰ است. از این رو، دولت فعالانه به دنبال جذب پروژه های سرمایه گذاری است که موجب توسعه بخش های غیرنفتی، انتقال فناوری و تخصص خارجی، ایجاد مشاغل جدید و افزایش صادرات می‌شود. چندین بخش از جمله حمل و نقل و لجستیک، فناوری اطلاعات و ارتباطات، بهداشت و بیوتکنولوژی، آموزش، گردشگری، سرگرمی، صنعت و معدن به عنوان حوزه های اولویت دار برای سرمایه گذاری خارجی و داخلی تعیین شده است.

از همین رو طی سال های گذشته در قالب بخشی از برنامه اصلاحات گسترده تر، عربستان سعودی بخش های جدیدی را به روی سرمایه گذاری خارجی گشود. اعمال تغییرات قانونی و نهادی برای بهبود فضای کسب و کار و تسهیل سرمایه گذاری، از جمله ساده سازی رویه های صدور مجوز، ارائه خدمات و کمک به سرمایه گذاران و مذاکرات معاهدات سرمایه گذاری دوجانبه را دنبال کرده است. علاوه بر این، در سال ۲۰۱۹، عربستان سعودی مجموعه ای از اصول راهنما برای سیاست گذاری سرمایه گذاری، از جمله عدم

1- [http://rtais.wto.org/rtdocs/16/TOA/English/Pan-Arab%20Free%20Trade%20Area%20Agreement%20\(1997\).pdf](http://rtais.wto.org/rtdocs/16/TOA/English/Pan-Arab%20Free%20Trade%20Area%20Agreement%20(1997).pdf)

2- [http://rtais.wto.org/rtdocs/16/TOA/English/Pan-Arab%20Free%20Trade%20Area%20Agreement%20\(1997\).pdf](http://rtais.wto.org/rtdocs/16/TOA/English/Pan-Arab%20Free%20Trade%20Area%20Agreement%20(1997).pdf)

3- <https://intracen.org/our-work/countries-and-regions/middle-east-and-north-africa/saudi-arabia>

تبعیض، حمایت از سرمایه‌گذاری، پایداری سرمایه‌گذاری، افزایش شفافیت در ارائه مشوق‌ها، سهولت ورود و فعالیت کارکنان شرکت‌های سرمایه‌گذار و انتقال دانش و فناوری را به تصویب رساند.

عربستان ساختار نهادی خود در حوزه سرمایه‌گذاری خارجی را نیز تغییر داده است. همانگونه که در بخش ساختار نهادی اشاره شد، سازمان سرمایه‌گذاری عربستان سعودی (SAGIA) در ۲۰۲۰ به وزارت سرمایه‌گذاری (MISA) با مسئولیت و اختیارات بیشتر برای تنظیم و اجرای سیاست‌ها ارتقا داده شد.^۱

سازمان سرمایه‌گذاری خارجی مسئولیت تدوین سیاست‌های سرمایه‌گذاری، پیشنهاد طرح‌هایی برای بهبود فضای سرمایه‌گذاری، صدور مجوزهای سرمایه‌گذاری و کمک به سرمایه‌گذاران برای راه‌اندازی پروژه‌ها را بر عهده داشت. وزارت تازه تاسیس تمام این وظایف را بر عهده گرفته و برای دستیابی مؤثر به اهداف خود، از اختیارات و منابع بیشتری برخوردار شده است. این نهاد طیف گسترده‌ای از خدمات را به سرمایه‌گذاران ارائه می‌دهد و از آنها در مراحل مختلف پروژه سرمایه‌گذاری خود، از طریق پنج مرکز زیرمجموعه در سراسر کشور حمایت می‌کند.

این نهاد نوپا چندین طرح را با هدف بهبود محیط سرمایه‌گذاری و توسعه محیط رقابتی اجرایی کرده است. یکی از این ابتکارات برنامه موسوم به تعمیق هماهنگی نهادی است که با هدف همکاری نزدیک با تمام سازمان‌های دولتی مرتبط و شرکت‌های سعودی پیشرو برای جذب سرمایه‌گذاری طراحی شده است. در قالب این ابتکار، وزارت سرمایه‌گذاری خارجی می‌کوشد تا نقش کلیدی در کمک به شرکت‌های سعودی برای جذب سرمایه‌گذاری و هدایت سرمایه‌ها به شرکت‌های آینده‌دار ایفا نماید و در عین حال بخش‌های سنتی را رقابتی‌تر کند.^۲ این مجموعه در راستای بازاریابی فرصت‌های سرمایه‌گذاری در عربستان، با اتاق بازرگانی این کشور همکاری می‌کند. یکی دیگر از ابتکارات تحت عنوان "Invest Saudi" به عنوان برند ملی سرمایه‌گذاری با هدف ارتقای پروژه‌های سرمایه‌گذاری در عربستان سعودی و ارتقای تصویر فضای سرمایه‌گذاری این کشور ایجاد شده است. این ابتکار به عنوان یک پلتفرم ارتباطی عمل می‌کند، به تمام نهادهای دولتی درگیر در امور سرمایه‌گذاری خدمات ارائه می‌کند و آنها را به هم متصل می‌نماید.^۳

از دیگر اقدامات می‌توان به تأسیس Tayseer، کمیته دولتی موظف به بهبود مستمر فضای کسب و کار با هدف جذب سرمایه‌گذار خارجی اشاره کرد.^۴ افزون بر این وزارت سرمایه‌گذاری، مشاوره با ذینفعان در اجرایی نمودن طرح‌های سرمایه‌گذاری را به عنوان یک الزام، قانونی کرده است.

1- <https://misa.gov.sa/en/>

2- <https://misa.gov.sa/en/investor-support/>

3- <https://www.investsaudi.sa/en/investor/incentives>

4- <https://www.tayseer-alsaudia.com/en/home/>

عربستان همچنین در راستای تسهیل فرایند جذب سرمایه خارجی، در رژیم سرمایه گذاری خود تغییراتی ایجاد کرده است. بر اساس قانون سرمایه گذاری خارجی این کشور، سرمایه گذار خارجی می تواند به عنوان سهامدار در شرکتی که متعلق به یک تبعه عربستانی است سرمایه گذاری کند یا یک شرکت ۱۰۰٪ با مالکیت خارجی (غیر از حوزه های محدودی که مستثنی شده اند) تاسیس کند. در هر دو مورد، سرمایه گذار خارجی بالقوه باید مجوز سرمایه گذاری را از وزارت سرمایه گذاری خارجی دریافت کند.

رویه های صدور مجوز برای سرمایه گذاری های خارجی در سال های اخیر ساده و تسریع شده است. مجوزهای ضروری به دو سند کاهش یافته و ظرف ۳ ساعت صادر می شوند. پیش از این صدور چنین مجوزهایی حداقل ۲۰ ساعت به طول می انجامید. شیوه ای جدید برای تمدید فوری مجوزها راه اندازی شده و اعتبار مجوزها از یک سال به پنج سال افزایش یافته است.

سرمایه گذاران خارجی ملزم به پیروی از سیاست موسوم به سعودی سازی نیروی کار هستند. سعودی سازی نیروی کار برنامه ای است بلند مدت از سوی دولت عربستان سعودی که با هدف افزایش نسبت کارمندان به ویژه زنان در فعالیتهای اقتصادی و به ویژه در نیروی کار شرکت های سرمایه گذار خارجی طراحی شده است. بر این مبنا بر اساس ماهیت کسب و کار خارجی ها در این کشور، شرایط کاری و در دسترس بودن کارمندان سعودی، بین ۵ تا ۷۵ درصد از نیروی کار شرکت ها را باید شهروندان سعودی تشکیل دهند. شرکت های خارجی در هنگام ارائه طرح های سرمایه گذاری خود و کسب مجوز از مقامات سعودی باید سطوح سعودی سازی نیروی کار خود را نیز مشخص نمایند. افزون بر این محدودیت هایی برای تعداد ویزا جهت کارگران خارجی شرکت ها وجود دارد. دولت عربستان در سال های اخیر محدودیت های جدیدی برای کارگران خارجی و به سود به کارگیری نیروی کار عربستانی اعمال کرده است.

یکی دیگر از اقدامات مهم عربستان سعودی در زمینه دیپلماسی اقتصادی گسترش شبکه معاهدات سرمایه گذاری دوجانبه و موافقتنامه های اجتناب از مالیات مضاعف با دیگر کشورهاست. در حال حاضر عربستان سعودی ۲۵ موافقتنامه سرمایه گذاری دوجانبه با کشورهای دیگر امضا کرده است. این کشور همچنین ۵۱ موافقتنامه در مورد اجتناب از مالیات مضاعف با سایر کشورها امضا کرده است. افزون بر این عربستان سعودی از اعضای آژانس ضمانت سرمایه گذاری چندجانبه و یکی از اعضای مرکز بین المللی حل اختلافات سرمایه گذاری محسوب می شود. عربستان در سال ۲۰۱۲ قانون داوری جدیدی را در حوزه سرمایه گذاری خارجی تصویب کرد. بر اساس این قانون، مرکز داوری تجاری در سال ۲۰۱۶ تاسیس شد. آرای این مرکز در دادگاه های داخلی عربستان قابل اجراست.

بخش هایی که به عنوان حوزه های اولویت دار برای سرمایه گذاری خارجی و داخلی شناسایی شده اند عبارتند از:

- ۱- حمل و نقل و لجستیک
- ۲- فناوری اطلاعات و ارتباطات
- ۳- سلامت و بیوتکنولوژی؛
- ۴- آموزش و پرورش
- ۵- گردشگری
- ۶- صنعت سرگرمی
- ۷- صنعت و معدن
- ۸- انرژی‌های تجدید پذیر

سرمایه‌گذاری خارجی عملاً در همه بخش‌های اقتصاد به جز برخی از فعالیت‌های مشخص شده در لیست منفی مجاز است. الزامات مجوز سرمایه‌گذاری خارجی بسته به بخش و نوع سرمایه‌گذاری متفاوت است. اما در سال‌های اخیر طیفی از الزامات کاهش یا حذف شدند.

بر مبنای چشم‌انداز ۲۰۳۰ یکی از ابزارهای دستیابی به اهداف استراتژیک رشد و تنوع بخشیدن به اقتصاد، بازگشایی پتانسیل بخش‌های غیرنفتی از جمله بخش‌های معدن و انرژی است. در این راستا در سال ۲۰۱۷، شورای وزیران، راهبرد جامع معدن و صنایع معدنی را تصویب کردند که هدف آن رسیدگی به چندین چالش پیش روی این بخش است. دولت سعودی می‌کوشد تا سال ۲۰۳۰ بخش معدن را به سومین ستون اصلی اقتصاد عربستان در کنار نفت و پتروشیمی تبدیل کند. در این راستا بیش از سه برابر کردن سهم بخش معدن در تولید ناخالص داخلی، کاهش واردات تا حدود ۳۷ میلیارد ریال سعودی، ایجاد بیش از ۲۰۰۰۰۰ شغل مستقیم و غیرمستقیم و تقریباً دو برابر کردن سهم این بخش در درآمد دولت در این برنامه به عنوان اهداف کلیدی تعریف شده است. همچنین قانون جدید سرمایه‌گذاری در معدن در سال ۲۰۱۹ تصویب شد.^۱

جمع بندی

بر مبنای آنچه آمد می‌توان گفت که دیپلماسی اقتصادی عربستان سعودی در سال‌های اخیر در راستای تحقق استراتژی کلان موسوم به چشم‌انداز ۲۰۳۰ متحول شده است. عربستان سعودی کشوری پادشاهی با نظام تصمیم‌گیری متمرکز در سال‌های اخیر تصمیم گرفته است تا به دولتی توسعه‌گرا بدل شود، توسعه اقتصادی را در کانون استراتژی کلان خود و مهمترین ابزار مشروعیت بخشی نظام سیاسی قرار دهد. این تغییر راهبرد در قالب چشم‌انداز ۲۰۳۰ متجلی شده است، استراتژی کلانی به شدت بلند پروازانه و اقتصاد محور که در قالب آن عربستان امیدوار است نه تنها به مهمترین کشور در حال توسعه در جهان

1- <https://oxfordbusinessgroup.com/analysis/mining-ideas-advanced-infrastructure-already-place-mining-sector-poised-serious-expansion>

اسلام بلکه به هاب جهانی تجارت و سرمایه گذاری بدل شود. این کشور در قالب چشم انداز موسوم به ۲۰۳۰ می‌کوشد تا خود را از وابستگی به نفت نجات دهد و متنوع‌سازی اقتصادی را به پیش برد. چشم‌انداز ۲۰۳۰ و استراتژی توسعه صنعتی مشترکا به دیپلماسی اقتصادی عربستان شکل داده‌اند.

در دیپلماسی اقتصادی نوین عربستان اتصال به زنجیره های جهانی ارزش، بهبود محیط برای جذب سرمایه و توسعه تجارت در کانون قرار گرفته اند. از لحاظ جغرافیایی شورای همکاری خلیج فارس همچنان مهمترین اولویت عربستان سعودی در دیپلماسی اقتصادی محسوب می‌شود و این کشور می‌کوشد تا ضمن حفظ نقش رهبری در این شورا فرآیند گسترش اتصالات با کشورها و مناطق دیگر در چارچوب موافقتنامه های تجارت آزاد را از طریق این شورا به پیش ببرد. افزون بر این بهره گیری از موقعیت ژئواکونومیک عربستان به عنوان حلقه وصل جریان های تجاری جهانی نیز در دیپلماسی اقتصادی این کشور اولویت یافته است.

چشم‌انداز ۲۰۳۰ و دیپلماسی اقتصادی طراحی شده بر مبنای آن نمادهای کوشش محمد بن سلمان برای شکل‌دهی به عربستان جدید است، عربستانی که در ژئواکونومی منطقه از موقعیت برتر برخوردار باشد و در پهنه جهانی به یکی از قطب‌های اقتصادی بدل شود.